

Valer Simion Cosma, directorul Bibliotecii ULBS: „Există o întreagă clasă de mijloc relativ prosperă care locuiește în case fără cărți”

Valer Simion Cosma a venit la Sibiu din Zalău cu doi ani în urmă. Aici a preluat conducerea Bibliotecii Universității „Lucian Blaga” (ULBS), în această perioadă reușind să o facă vizibilă nu doar studenților, ci și întregii comunități sibiene. Între timp, a mai lansat o carte la Sibiu, iar acum este implicat într-un proiect care analizează conflictele de mediu. În ultimele zile din decembrie ne-am întâlnit pentru a face un interviu în care să aflăm mai multe despre persoana sa, dar am discutat și despre accesul la educație, la cultură și, evident, despre rolul preoților din secolele XVIII-XIX – tema cărții sale.

În vara anului 2023, la un an de când v-ați mutat la Sibiu și ați preluat funcția de director al Bibliotecii ULBS spuneți că a fost „cea mai importantă și înțeleaptă decizie” pe care ați luat-o în plan profesional. Mărturisesc că, urmărind activitatea ULBS, în ultimii doi ani nu numai că Biblioteca universității - trebuie să menționez că în tandem cu Editura - a devenit mai vizibilă, ci chiar o instituție „în toată firea”. Poate chiar una model, într-un Sibiu tot mai birocratizat. Așa a apărut și interesul pentru persoana dvs. Vă rog să ne povestiți cum ați ajuns la Sibiu și cu ce v-ați ocupat până atunci?

O să explic și de ce a fost o decizie atât de importantă și înțeleaptă mai mult. Eu am venit la Sibiu de la Zalău. Ultimii trei ani și opt luni am lucrat la Muzeul Județean de la Zalău, angajat ca cercetător pe un post de istoric și antropolog. Sunt absolvent de Istorie la Cluj, am făcut apoi un master în socio-antropologie tot la Cluj și un doctorat în antropologie istorică. După aceea, am rămas un pic în offside. Piața muncii o știm cu toții - e foarte greu să îți găsești un post foarte rapid, nu aveam nici suficientă experiență. Am mai prins o bursă post-doctorală, un proiectel, după care, la un moment dat, când am văzut că nu am un loc să intru în zona instituțională, m-am reorientat: mi-am făcut un ONG și am început să organizez în satul de unde sunt eu, în Telciu, județul Bistrița-Năsăud, niște conferințe care au devenit internaționale. Iar din 2016 - o școală de vară, care mi-a depășit toate așteptările. Adică de la ce-mi imaginasem eu o chestie relativ mică, a devenit foarte cunoscută în străinătate. Am ajuns să punem și limită de participare, la 150 de studenți. Veneau, la invitația noastră, din Japonia, din America Latină, ca să stea o săptămână acolo în sat și să facă cursuri diversi profesori, de la Vintilă Mihăilescu la profesori de top din străinătate. Niciodată nu au fost plătiți, li se asigura cazare, mâncare, era ca o minivacanță pentru ei, iar în schimb țineau un curs. Studenții plăteau o taxă - 100 de lei pentru cei din România, 100 de euro pentru cei din afară. Am intrat într-o întreagă rețea internațională de cercetători.

Atunci, cumva, am acumulat o experiență în management - ca să faci așa ceva, îți trebuie bani, ca să faci rost de bani trebuie să scrii proiecte și am învățat să scriu proiecte, în principal la AFCN (Administrația Fondului Cultural Național). Toate au fost finanțate din AFCN, unele – susținute de primăria din sat, de Consiliul Județean Bistrița-Năsăud, dar și de alte sponsorizări. Spre exemplu, o universitate din SUA a plătit costurile de deplasare pentru profesoara lor, pentru că cel mai scump era biletul de avion. Într-un an, o universitate din Washington ne-au plătit tot ce a însemnat organizarea meselor etc. De ce subliniez acest lucru? Pentru că eu am făcut partea asta de management și administrație din nevoie, nu mi-a plăcut, dar cineva trebuie să o facă. Mie mi-ar fi plăcut să lucrez doar pe cercetare - să fac interviuri, să mă duc la arhive, să scriu, dar la un moment dat trebuie cineva să facă și partea asta. Și, făcând-o, mi-am dat seama că mă pricep și că pot coagula oameni: până la urmă, asta e ceea ce ai de făcut foarte mult - să aduni oameni.

De ce zic că (mutarea la Sibiu) a fost cea mai înțeleaptă decizie: pentru că eu în acel moment eram foarte concentrat pe cercetare la muzeu, mai derulam câte un proiect din când în când, scriam la Libertatea, lucram la mai multe producții de teatru sau film ca documentarist. Nu m-am gândit niciodată la modul serios la partea administrativă. Chiar directoarea muzeului m-a întrebat, când a văzut că scriu proiecte, dacă nu vreau să mă implic pe partea asta. Am spus că nu mă interesează. Și în momentul în care am aflat de acest post (de director la Biblioteca ULBS – n.n.), deși urmăream ce se întâmplă la Sibiu pe zona de socio-umane, am avut o ezitare prima dată. M-am sfătuit cu un prieten. Eu credeam că nu sunt pregătit: totuși, e una să faci un ONG, un eveniment și alta e să coordonezi o instituție. Mi se părea cumva intimidant acest lucru. Evident că m-am interesat să văd ce ar presupune, am mai vorbit cu colegi care lucrează prin alte biblioteci, chiar un coleg care lucra la Cluj ca să-mi fac o idee, dar era o anumită rețineră și primul gând a fost că nu mă bag în așa ceva.

După care am zis că mă duc la concurs, apoi văd cum mă simt. Și mă bucur că am luat decizia asta. Când am venit aici, le-am spus și colegilor că mie îmi trebuie un an ca să învăț, ca să înțeleg ce se întâmplă în instituție, să văd cum funcționează.

„ÎN MOMENTUL ÎN CARE M-AM DUS LA FACULTATE LA CLUJ, NICI NU ȘTIAM CĂ EXISTĂ UNIVERSITATE ÎN SIBIU”

De ce ați ales să faceți facultatea la Cluj? Doar din motiv geografic, că era mai aproape de casă sau era mai vizibilă?

Aș zice că ține de o anumită inerție. Fiind în Bistrița-Năsăud, ai tren direct 2 ore. La Cluj m-am dus cu puhoiul. Eu mă gândeam la un moment dat să mă duc la Iași, nu neapărat că aveam o idee foarte clară, dar oscilam între a mă duce la Cluj sau undeva departe de casă. Dar m-am dus totuși la Cluj, cu colegii.

Eu nu voiam să fac Istorie, ci Teatru și Film, dar m-am înscris la Istorie pentru că era concurs de dosare și aveam o medie foarte bună și era clar că intru acolo; pe când la Teatru și Film era examen. N-aveam o certitudine.

Și pasiunea pentru istorie a apărut mai târziu?

Pasiunea am avut-o, mie mi-a plăcut, dar eu nu îmi puteam închipui o profesie din asta. Mie mi-a plăcut de mic, manualul de istorie îl citeam în avans, împrumutam de la profesorul din sat cărți. Istora și Literatura m-au pasionat în mod special.

Dar antropologia?

Antropologia am descoperit-o târziu, pentru că deși știam aproximativ ce înseamnă, că mă uitam la Teleenciclopedia (*Emisiune de cultură generală, realizată de postul public de televiziune din România începând cu anul 1965; este una dintre cele mai longevive emisiuni – n.n.*), mie antropologia mi se părea că e o știință pe care nu o poți practica dintr-o țară ca România. Pentru mine, antropologia însemna cineva din lumea occidentală care are la dispoziție anumite fonduri ca să se ducă în Africa, Asia, America Latină, triburi, ceea ce mie mi se părea absolut imposibil pentru cineva născut într-un sat, cum eram eu, dintr-o familie modestă, adică familie de țărani proletari.

După aceea, am înțeles, când eram deja student și am avut niște cursuri de antropologie istorică cu profesorul Toader Nicoară, care mi-a fost și coordonator la doctorat, am început să citesc. După aceea, l-am descoperit pe Vintilă Mihăilescu și pe alții și am înțeles că de fapt aia e o parte din antropologie, că poți face antropologie la tine acasă, că e vorba de niște metode, de teorie și am devenit tot mai deschis în zona asta.

Ce informații aveai, ca tânăr din Bistrița, despre universitatea din Sibiu? Luau, în general, în calcul tinerii de acolo să ajungă să studieze aici?

În momentul în care m-am dus la facultate la Cluj, sincer, nici nu știam că există universitate în Sibiu, dar e strict gradul meu de ignoranță, nu reflectă altceva. Totuși, era perioada în care nu aveam internet; eu am avut calculator în anul doi de facultate. Despre Cluj aflai, că vorbeai în sat, era acolo aproape, dar nu știam de Sibiu. După aia am aflat, dar destul de târziu. Era în perioada de masterat, doctorat. Prima persoană de care am auzit a fost profesoara Mihaela Grancea, citisem niște lucrări și articole de-ale ei. Am aflat de Sibiu de la Edit Szegedi, care predă în Cluj și cu care am colaborat și am legat o prietenie. Ea a predat aici în anii 90, după care s-a mutat la Cluj. Știam că există specializarea de Istorie și aici, apoi de Litere, auzisem de Radu Vancu. La un moment dat, devine imposibil să nu auzi de Vancu și asta e meritul lui, de Ștefan Baghiu, cu care mă știam de la Bibliotecă din Cluj etc. Văzusem că se mișcă ceva în sensul acesta, dar eu n-am pus problema să mă mut la Sibiu. Pentru mine, prima opțiune a fost, după ce am terminat studiile, să rămân în Cluj.

Doar că era foarte greu financiar de rămas în Cluj și nu mai puteam. Clujul a devenit un oraș insuportabil de scump și nu îmi mai permiteam să trăiesc în acel oraș. De aceea, de exemplu, mutatul la Zalău a fost o decizie luată din motive foarte practice. Atunci lucram într-un proiect internațional de cercetare la Budapesta, locuind în Cluj, dar banii pe care îi câștigam abia îi întindeam ca să acopăr luna și nu mai suportam precariatul acesta. Apoi am făcut eu niște calcule și m-am mutat la Zalău. Am zis că vreau și eu o viață decentă. Inclusiv în ultima perioadă, de doctorat, n-am mai stat în Cluj, am locuit la Bonțida, la țară, și făceam naveta. Evident, era și contextul muncii de teren, dar nu puteam să-mi proiectez un viitor decent în Cluj la costurile vieții care erau.

Cum cresc, cum se dezvoltă cercetătorii în aceste condiții?

Din ce cunosc eu, sunt mai multe tipologii. De la oameni care fie au avut norocul să-și cumpere ceva, înainte să explodeze prețurile, fie care au avut ceva să vândă într-o parte, au mai făcut un credit și și-au cumpărat o locuință (...) Mediul universitar totuși îți oferă un anumit avantaj, îți oferă un salariu stabil, ceea ce îți permite să faci un credit și știu că mulți s-au înhămat la credite. Eu cred că e mult mai scump pentru alte categorii, de exemplu cineva care lucrează în privat și care nu are un contract pe o perioadă nedeterminată.

Mai e o chestie: în ultimii ani și peisajul în cercetare s-a schimbat. Sunt multe proiecte; în perioada aceea erau foarte puține. Dacă intri în zona asta, cumva poți să-ți completezi semnificativ venitul pe care-l ai din proiecte. Dar acest lucru presupune ca, pe lângă munca pe care o faci de cercetare, să devii și un mic antreprenor. Și asta e foarte solicitant. Majoritatea oamenilor din mediul universitar pe care îi știu din Cluj sunt în prag de burnout, trag de ei în toate felurile. De aceea, cumva mi s-a părut inuman...

„AM AVUT ȘOCUL SĂ ÎNTÂLNESC AICI OAMENI CARE PRODUC MUNCĂ FOARTE RELEVANTĂ PE DOMENIUL LOR - NU DOAR LA NIVEL NAȚIONAL, CI ȘI LA NIVEL INTERNAȚIONAL”

Și viața la Sibiu cum vi se pare sau cum vi s-a părut în prima perioadă?

Stând în Cluj mai mult de 10 ani, ca majoritatea oamenilor care ajung să locuiască într-un oraș mare, ajungi să simți că dacă pleci de acolo te-ai ratat.

Așa era și la mine: aveam 30 și ceva de ani, eram în Cluj și orice pas înapoi înspre un oraș mai mic însemna asta. Adică poți să te duci la București sau la Budapesta sau chiar Iași sau Timișoara, pe care le consider pe același nivel cu Clujul, de zici că vrei să schimbi peisajul. Dar să faci un pas în spate e cumva o presiune pe care multă lume cred că o resimte, legată de gândul că „nu m-am putut descurca”; poate e legată și de originea rurală sau de origine de clasă. Eu am resimțit-o.

Și atunci, vreau să subliniez că pentru mine a contat faptul că am făcut ocolul pe la Zalău. Cumva mi-am construit o teorie în cap: că un oraș ca Zalău are *hinterlandul* rural mare și e aici o oportunitate foarte bună să faci teren și mi-am construit alegerea aia nu ca un eșec, ci ca o decizie pe care eu o iau ca să mă duc să-mi dezvolt cariera.

După 4 ani de stat în Zalău, când m-am uitat în Sibiu, am simțit că m-am întors în oraș. Deci, eu cred că dacă m-aș fi mutat direct de la Cluj la Sibiu, aș fi fost afectat cumva de complexul acesta, pentru că e un complex pe care îl dezvolți - că mă mut într-un oraș mai mic, cu o universitate mai mică, când, de fapt, nu e justificat acest lucru, e o chestiune de psihologie.

Zalău e un oraș simpatic, dar e un oraș standard comunism, construit în anii 70, proletar, foarte rural, în care dacă ai curiozități în zona culturală nu prea ai ce să faci acolo și resimți cumva asta. Pe mine m-a ajutat, că m-am refugiat în munca de teren (...)

În primul rând, Sibiul e un oraș foarte frumos. Eu îl vizitasem, îl văzusem, mi-a plăcut, cred că e unul dintre cele mai frumoase orașe, în competiție cu Brașovul. Mie mi se pare clar peste Cluj din multe puncte de vedere - cum arată, calitatea vieții, pentru că e un oraș cu mai multe

spații verzi, cu mai multe piste. Asta am putut să o văd direct – Clujul se sufocă, Sibiu pare un pic mai aerisit. M-am mutat vara, am nimerit bine, începuse Festivalul de Teatru, am prins toată salba aia de evenimente care debutează de prin mai și nu mai îmi venea să cred ce se întâmplă, unde m-am mutat. Îmi plăcea într-un fel, deși era și foarte solicitant.

Apoi mai e ceva: în instituția în care am venit, am întâlnit oameni foarte ok, deși nu îi cunoșteam decât din auzite. Oameni foarte buni profesional. Mi-am dat seama de fapt cât de ignorant eram în multe aspecte, pentru că e o anumită mândrie clujeană pe care cred că ajung să o dezvolte de multe ori nu clujenii nativi, ci ăia ca mine sau alții care vin din Bistrița, din Zalău și se simt mai mândri. La mine era, profesional vorbind, un fel de complex de superioritate, în sensul în care tot ce-i la Cluj, la Istorie, la Litere, la Filozofie e cel mai bun. În rest, cei care produc cunoaștere în orașe mici sunt buni cu mici excepții. Și am avut șocul să văd oameni care produc muncă foarte relevantă pe domeniul lor. În multe aspecte peste Cluj sau București. Adică muncă relevantă nu doar la nivel național, ci și la nivel internațional. Asta cumva a fost o lecție pentru mine. Totodată, m-a entuziasmat faptul că am nimerit într-o instituție aflată într-un proces de transformare și am întâlnit niște oameni care au un program și un plan de a face din universitatea asta o universitate și mai relevantă, în primul rând în plan internațional.

Eu tot timpul am fost sensibil la astfel de provocări, să mă înham la un proiect de genul acesta pe felia mea, pe ce știu eu, pe ideea: hai să arătăm că se poate face performanță și aici. Evident, cu opinteli, cu inegalități, că așa e, dar m-a bucurat ideea asta, că am văzut o instituție care se îmbursățează, se transformă și care are niște ambiții foarte mari. La noi e o mare problemă cu asta, că fixezi ambițiile foarte mici. S-au fixat ambiții foarte mari, care pot părea nerealiste. Dar eu zic că e ok.

Cum ați găsit instituția Bibliotecii ULBS și ce ați schimbat prima dată?

În primul rând, pe mine m-a surprins la nivel de infrastructură, pentru că biblioteca arată foarte bine; spațiul e din 2009. Față de alte biblioteci, e un spațiu prietenos. Dar am simțit-o foarte afectată de pandemie. Auzeam povești: înainte aveam atâtea cititori ori venea foarte multă lume. Eu când am venit, era exact în perioada în care abia se dădea drumul la cursuri față în față și era puțină lume. Și noi am început să atingem prezența la bibliotecă dinainte de pandemie abia în 2023. Deci a durat ceva.

Am venit cu niște lucruri foarte simple. În primul rând, am zis că o mare problemă a bibliotecilor în România și în Europa în general e că au o atmosferă învechită, în sensul în care nu e adaptată. Adică biblioteca trebuie să fie mai mult decât un depozit de cărți sau un spațiu unde te duci și citești în liniște. Trebuie să fie un spațiu dinamic, viu. Primul lucru pe care l-am zis că vreau să-l fac e să aducem canapele la parter și să creăm o zonă de socializare în care să permită zgomot, să permită interacțiunea și în care studenții să poată să stea. Asta a fost prima măsură.

Adică primul lucru pe care l-ați văzut e că lipsește gălăgia în bibliotecă.

Da, era prea multă liniște peste tot. Studenții n-aveau spațiu unde să poată să mănânce, să iasă cu o cafea. Le-am dat dreptul să intre cu apă, cu cafea. Să le creăm un anumit confort, o anumită lejeritate, să nu mai resimtă ca pe un spațiu în care intri speriat. Am vrut să văd că studenții își asumă spațiul acesta, chiar dacă asta poate fi un pic inconfortabil, că-i vezi, îi

auzi, mai trebuie să le zici „mai liniște”, dar e mai ok așa decât să-i vezi că sunt crispați și că au tot timpul temerea să nu facă vreo greșeală.

Am făcut la un moment dat un sondaj să vedem studenții ce așteptări au, dar nu am avut foarte mult feedback. După care am fost ajutați de o colegă, Raluca Bârsan, în cadrul D-School (Design Thinking School), și i-am întrebat ce vor să schimbe la bibliotecă, pentru ca să fie mai ofertantă. Prima chestie pe care ne-au spus-o foarte mulți studenți - ne-au cerut să schimbăm ușa de la intrare. Ea era mată și mulți, cum ea e automată la noi, credeau că e închis de la distanță. În momentul în care am pus sticlă transparentă, oamenii văd că e mișcare în interior. Și atunci se apropie și ușa se deschide. Nu m-am gândit că poate fi atât de important acest lucru. Lumea intră mai ușor pentru că se vede mișcare înăuntru.

Apoi am făcut mici reorganizări - spațiu unde studenții să poată să iasă pe fiecare etaj, să mănânce, să se întindă, să se relaxeze. Erau momente în care unii studenți se puneau să tragă un mic pui de somn, mai ales cei care vin și stau de dimineață.

„AM RĂMAS SURPRINS SĂ AFLU CÂT CITESC NEVĂZĂTORII”

Așadar, astăzi Biblioteca ULBS oferă nu numai cărți, dar și un spațiu de studiu, de relaxare, de organizare de evenimente (culturale). Ce îi mai lipsește?

Bună întrebare. Ce-i mai lipsește? Aș putea să zic, dar suntem pe cale să remediem. Îi lipsea o actualizare a dotărilor tehnice. La momentul în care a fost mutată aici, în 2009-2010, biblioteca era cea mai dotată, cea mai actualizată bibliotecă din țară, doar că știm cu toții cum e acum cu echipamentele – le cumperi și în trei ani se cam duc. Am participat și eu la elaborarea unui proiect pe toată universitatea de digitalizare, unde am prevăzut echipamente și pentru bibliotecă și acest lucru înseamnă că vor fi de toate: de la calculatoare la stații de auto-returnare.

Plus, ce mi s-a părut important, e să facem biblioteca cât mai prietenoasă pentru utilizatorii cu dizabilități, pentru că asta e o problemă mare a societății românești în general, că-i vedem ca pe o povară și de fapt nu ne dăm seama că sunt niște chestii minimale acolo.

Din fericire, clădirea, fiind una construită mai recent, are rampă, e accesibilă, se pot remedia unele probleme. Dar am zis să investim și în echipamente și avem o sală pregătită, așteptăm să vină echipamentele pentru utilizatorii cu dizabilități, pentru nevăzători, de exemplu. Eu am lucrat într-un proiect la un moment dat și am intrat pentru câteva săptămâni în universul diferitelor categorii de persoane cu dizabilități, de la surzi la nevăzători. Am rămas surprins să aflu cât citesc nevăzătorii. Și sunt oameni de vârsta părinților mei, foarte racordați la tehnologie, valorificau la maxim orice telefon care avea tot felul de softuri și programe care să le citească textul. M-a impresionat povestea lor; cum au făcut proteste ca băncile să le creeze posibilitatea ca ei să poată să meargă singuri la un bancomat, să-și pună PIN-ul, să nu depindă de altcineva. Până la urmă, mă gândeam că nu e doar pentru ei, că vor mai multă autonomie, ci e pentru ceilalți - să le facă viața mai ușoară celorlalți, că nu trebuie să te duci, bunica sau fratele, să-l duci tu; că se poate descurca. Și asta vor ei. Discutând cu ei, mi-am dat seama cât de inaccesibile le sunt instituțiile de cultură sau de educație. Noi avem studenți care sunt aduși zilnic de părinți de la Mediaș, de exemplu, ca să poată participa la cursuri; m-a impresionat munca pe care o fac părinții.

Pentru 2025 care sunt planurile?

Sunt legate în special de reorganizare. Am început și un proces de casare, în sensul în care cumpărăm foarte multă carte nouă și nu avem spațiu și de multe ori avem foarte multă literatură care e uzată morală, adică avem cărți pe care în 10 ani nu le-a mai cerut nimeni. În anumite domenii, mai ales în zona tehnică sau medicală, gradul de actualizare e foarte scurt și ne trezim că avem cărți care nu mai sunt necesare sau de multe ori se întâmplă ca unele să fie în exemplare foarte multe. Acum, cu digitizarea, nu mai e nevoie de foarte multe. La unele încercăm să păstrăm un exemplar sau digitizăm, pentru că pot să aibă valoare istorică.

Tot în partea de reorganizare încercăm să construim o serie de colecții digitale. Dau un exemplu: fiind istoric, am luat rapid să văd ce cărți cu documente istorice avem în bibliotecă. Am prioritarizat scanarea lor și organizarea în format digital. Nici eu nu mă mai duc la raft să iau o colecție de documente și să stau să caut. E foarte mult timp pierdut acolo. Dar dacă o ai scanată, cauți după cuvinte-cheie și atunci te duci ținut unde vrei și pentru munca de cercetare e vital ca noi să punem la dispoziția cercetătorilor cât mai multe resurse de genul acesta. Sunt mulți colegi în țară care vedeau că am digitizat colecții, spre exemplu documentele privind răscoala din 1907 sau altele, și sunt interesați să le folosească.

Chiar cu colegii de la Biblioteca ASTRA vrem să facem o colecție de manuale digitale, adică să scanăm ce manuale au ei, ce manuale avem noi din diferite epoci, ca în timp să dezvoltăm pentru cineva care va vrea la un moment dat să scrie pe subiectul acesta, să știe că le găsește pe toate.

Nu ne putem aștepta ca cercetătorii să vină la sala de lectură, să împrumute tot timpul.

„MĂ SPERIE FAPTUL CĂ AU DISPĂRUT BIBLIOTECILE DIN CASELE OAMENILOR”

Fiindcă am ajuns la digitalizare. Cum vedeți rolul unei biblioteci universitare în era digitală, când multe resurse sunt accesibile online? În acest context, cum poate fi echilibrată nevoia de resurse tradiționale (cărți fizice) cu cererea mare pentru resurse digitale?

Aș împărți în cel puțin două teme mari. Una e biblioteca ca spațiu. Cum am mai spus: trebuie să fie mai mult decât un spațiu care îți dă resurse. Concurezi cu o grămadă de alte spații. De multe ori concurezi, în cazul celor care își permit să locuiască în condiții confortabile, cu confortul casei studentului și trebuie să-l determini să vină la tine. Ar trebui să ne gândim cum reamenajăm biblioteca - ca un spațiu plăcut de lucru, ca un spațiu în care să vii cu drag, nu doar pentru studiu și pentru a împrumuta carte, ca un spațiu în care să știi că te întâlnești cu colegii, că legi conexiuni.

A doua dimensiune e o problemă cu care se confruntă toate bibliotecile din toată lumea – scade masiv numărul utilizatorilor. Toate datele arată că bibliotecile se duc în jos, de-aia sunt obligate să-și diversifice serviciile, să-și amenajeze spațiile, să aibă zone de cafenea, de orice.

Legat de digitalizare, am citit niște studii care s-au scris ca urmare a pandemiei. Ne amintim foarte bine că atunci a fost un boom în care toată lumea era convinsă că se va trece masiv înspre online. Și s-a experimentat, a fost o oportunitate cumva de a face experimente pe asta.

Oportunitatea a fost și pentru cercetători să vadă cât de fezabil e un astfel de scenariu. Și ce spun foarte multe studii, făcute atât pe elevi, cât și pe studenți, e că învățatul online e net inferior învățatului față în față, că cititul de resurse electronice e net inferior cititului de resurse tipărite, mai ales când vorbim de tineri, de copii, când ei își formează acest exercițiu.

Cineva matur gestionează altfel switch-ul ăsta. Dar pentru cineva în etapa de formare se pare că formatul clasic, tradițional e mult mai eficient atât la nivel de înțelegere, atât la nivel de concentrare și la nivel de memorare (...) De aceea, când vorbim de digitizare și digitalizare, trebuie să vedem ce înțelegem prin asta: sunt zone unde e categoric un mare câștig că poți să pui la dispoziție materiale în format digital. Eu îmi amintesc cât timp pierdeam la BCU, la Cluj, la presă, căutând și răsfoind; erau zile întregi în care nu găseam nimic. Răsfoiam, de exemplu, Gazeta Transilvaniei din secolul al XIX-lea, pe când acum intri pe digiteca Arcanum, pe care o avem abonată, cauți cuvinte-cheie: cât timp economisești. Dar presupune totuși o anumită maturitate pe care o ai în raport cu textul, în raport cu documentul.

(...) Noi avem, din pandemie, bibliografiile online. Dacă se întâmplă ca o carte pe care o vrei să nu fie disponibilă fizic, o poți găsi online. Trebuie să-i oferi studentului varianta asta. Nu mai zic de zonele în care s-au dezvoltat resurse digitale foarte complexe, bazate nu doar pe text. Dau un exemplu: sunt câteva baze de date, cum ar fi ClinicalKey pentru Medicină, unde există lucrări cu ilustrații pentru diferite organe sau părți ale corpului în format 3D. Sunt genul de resurse care se folosesc peste tot în lume.

În virtutea funcției, urmăriți zilnic studenții sau interacționați cu ei. Cum i-ați descrie, urmărind comportamentul lor în instituție, interesul pentru lectură sau pentru modul în care aleg să-și petreacă aici timpul?

N-aș putea să generalizez. Știu că de multe ori există reflexul celor care lucrează în educație, indiferent că-s la liceu sau la facultate, să spună că nu mai citesc cum citeam noi o dată. Eu nu sunt de acord cu afirmația asta, pentru că sunt foarte mulți studenți care își diversifică sursele. Eu cunosc studenți, pentru că și predau, care folosesc, de exemplu, foarte multe resurse audio, de la podcasturi la eseuri vizuale. Eu învăț de multe ori de la ei, m-am uitat și eu după aia și văd ce interesante sunt aceste lucruri. De multe ori sunt materiale care explică chiar mai bine decât poate explica cineva la curs. Plus, că există posibilitatea, pe care generația mea n-a avut-o, că dacă chiar ești foarte pasionat de un subiect, poți să găsești cursurile pe care le ține un profesor de la Harvard. E o epocă spectaculoasă ca nivel de acces. Problema e tocmai asta, că-s prea multe și trebuie să selectezi în funcție de anumite criterii. Dar mie mi se pare că studenții, chiar dacă nu mai citesc în maniera aia tradițională cu care suntem obișnuiți, se informează foarte mult. Sunt unii care citesc de pe telefon, citesc masiv. Dacă mă refer la cei de la Medicină, e plin zilnic la bibliotecă. Evident, probabil dacă m-aș reporta la tot numărul de studenți, care e mare, noi avem câteva sute care vin la noi. Plus, mai e un aspect, probabil sunt studenți care nu vin la bibliotecă, dar citesc mult acasă. Când mă gândesc la mine, eu în primii ani nu mergeam la bibliotecă, dar după ce am prins gustul ei, nu mai puteam citi acasă.

Dar cum credeți, „românii nu citesc” este o realitate dictată de o alegere conștientă sau, mai degrabă, de o conjunctură care nu ține cont neapărat de aspirațiile, capacitățile și visurile unui om?

E o problemă un pic mai complexă. Putem începe de la ce a însemnat distrugerea bibliotecilor în ultimele decenii, adică s-au închis masiv biblioteci și librării în România. Eu stăteam în

Sălaj, care era singurul județ din România fără librărie. La un moment dat, s-a deschis ceva mic, în mall, dar s-a închis și aia rapid. Acuma s-a deschis Cărturești. E o problemă, deși acum se poate cumpăra online.

O altă problemă pe care o văd foarte mult și am observat-o în contextul muncii de teren, care mă sperie și a devenit simptomatic – faptul că au dispărut bibliotecile din casele oamenilor. Adică în trecut - nu mă refer doar la o elită, la o mică burghezie rurală sau urbană, ci la muncitorime - fabricile proiectau mobila în așa fel încât avea bibliotecă; că puneai tu bibelouri pe ele era una. Dar acuma nu mai e asta - intri în multe case, la țară sau la orașe, fără rafturi de cărți, fără bibliotecă. Și poți să diferențezi când acestea lipsesc pentru că nu sunt resurse sau dacă nu au acces. Eu am crescut într-o casă fără cărți, adică în afară de câteva cărți bisericești pe care le avea maică-mea, nu prea mai aveam, dar nici n-aveai de unde să cumperi cărți, dar acuma poți să cumperi și există o întreagă clasă de mijloc relativ prosperă care locuiește în case fără cărți. Mă gândesc - copiii dacă ne văd pe noi că stăm pe telefon, o să stea pe telefon, dacă ne văd că avem obiceiul să citim, o să citească. Copiii imită într-o anumită perioadă foarte mult. Și pe mine asta mă sperie. Și după aia se plâng că copiii nu învață, nu citesc, dar câtă carte cumpără pentru ei, cât de des stau ei cu cartea?

Într-adevăr, în România cititul e ceva devalorizat într-un anumit fel. Nu mai e ceva văzut neapărat ca fiind emancipator. E și o consecință a exploziei digitalului, că oamenii au atâtea modalități de divertisment sau de informare, încât cartea de multe ori e pusă pe un loc codaș. Și da, la noi lipsește obiceiul de a cumpăra cărți. Noi suntem codași ca piață de carte. Cartea drept cadou: părerea mea e că orice părinte responsabil ar trebui să o ofere copiilor, chiar dacă el nu citește, că n-are timp sau pentru că are o meserie foarte grea.

„NU TOȚI STUDENȚII ÎȘI PERMIT SĂ STEA DOUĂ ORE LA O CAFENEA ÎN CENTRU CU 15 LEI CAFEUA ȘI AU NEVOIE DE UN SPAȚIU UNDE SĂ STEA ȘI EI, SĂ BEA O CAFEA CU 4 LEI, SĂ VORBEASCĂ”

Dar pe de altă parte, omul simte că are nevoie să-și lărgască orizonturile atunci când îi sunt îndeplinite nevoile de bază. Or, când nu are hrană, acoperiș, siguranța zilei de mâine, un om nu are puterea să mai facă un pas. Este, în esență, „românul necitit” un eșec al cetățeanului sau al statului, per ansamblu?

Eu aș zice că statul are o mare responsabilitate. În ce sens? Ca să poți să spui că e răspunderea individului, trebuie să-i creezi premisele ca el să ia o decizie. Adică în momentul în care tu ai rețea de biblioteci, ai școli publice de calitate, că alea private sunt pentru o minoritate, ai școli decente, concentrate nu doar în centru, dar și la periferie, atunci poți să vorbești de o decizie rațională. Dar noi în postcomunism am avut parte de o retragere masivă a statului, mai ales din zona rurală. Acolo nu mai ai instituții de cultură, s-au reconstruit cămine culturale sau altceva, dar tot ceea ce înseamnă viața culturală în majoritatea satelor e redusă la muzică populară și dansuri. Și aici e un mare eșec al statului.

Avem ultimul raport Eurostat pe sărăcie severă, în care noi suntem campioni cu 19,8% în Europa pe 2023. Păi, cineva care trăiește în acele procente, cum ziceați, nu cred că îi arde de prea multă lectură și cartea nu e o prioritate. De aici și o consecință a sărăciei.

Uneori nu e vorba neapărat de sărăcie materială foarte mare. Mai intervine un aspect: sunt oameni care au un nivel de trai în care reușesc să-și asigure o locuință și să mănânce, deci nevoile de bază, dar cu ce costuri? Muncind foarte mult - peste program, două job-uri, orice. Acea persoană nu va citi. Eu am lucrat pe șantier în construcții, în vacanțe. Pe mine ce mă speria era că atunci când ajungeam la 21:00 acasă, pentru că acela e regimul de șantier, singura chestie care îmi venea să o fac era să beau o bere și să mă uit la televizor. De parcă aveam nevoie să-mi fac un duș la creier și era ceva ce mă speria. Una e să simți oboseală punctual, pentru că chiar și când faci o muncă intelectuală tot mai simți nevoia unei pauze; dar când o faci asta repetat, creierul se modifică, știm asta, adică sunt realități neurologice. În momentul în care cineva trebuie să muncească foarte mult, e preocupat cum plătește rata, cum plătește chiria, nu mai zic de depresie și altele, nu prea îți mai arde de lectură.

Din [articolele](#) pe care le-ați scris în ultimii ani, cele cu tentă autobiografică, povestiți într-adevăr despre provocările financiare, profesionale prin care ați trecut. Ați muncit în construcții, inclusiv la negru, ca să vă puteți plăti studiile. Iată spuneți și acum, că după munca fizică nu te prea trage să citești, să mergi la bibliotecă etc.

Munca fizică făcută în exces, asta vreau să subliniez (...) Eu mă gândesc la studenți; poate greșesc, dar am impresia că sunt mult mai mulți studenți care sunt nevoiți să lucreze decât erau în perioada mea, pentru că costurile vieții sunt mult mai mari, mai ales într-un oraș ca Sibiul, Clujul.

Sibiul e relativ scump, nu mă refer doar la locuire, ci dacă vrea să iasă în oraș. Noi și biblioteca am gândit-o cumva în sensul acesta: poate nu toți studenții își permit să meargă să stea două ore la o cafea în centru cu 15 lei cafeaua și au nevoie de un spațiu unde să stea și ei, să bea o cafea cu 4 lei, să vorbească. A fost și unul dintre motivele pentru care am împins programul până la 22:00 în timpul săptămânii, pentru că mi s-a întâmplat să vorbesc cu studenți, inclusiv care veneau la mine la curs, și să-i întreb, că nu îi prea văd la bibliotecă. Îmi spuneau că lucrează, abia au timp să vină la cursuri. Zice când termin la 6 munca, mai are rost să vin la bibliotecă pentru o oră-două, că se închidea la 8.

Părerea mea e că studenția ar trebui să fie despre altceva. Că unul vrea să lucreze, e altceva. Regimul part-time e bun, dar când e nevoit să lucreze full-time, e foarte greu după aia să fii un student performant.

Dvs. cum ați reușit să vă desprindeți de acel ritm/de acel stil de viață care te ține departe de studiu, de cercetare?

Am avut noroc cu un coleg. Evident, eu fiind de la țară, aveam gospodărie, aveam animale, eram obișnuit cu munca și asta mi-a prins bine, că am știut de ce vreau să fug. Știam că singurul ascensor social pentru cineva ca mine e școala.

După aceea, în facultate, am început să lucrez din semestrul al doilea. Am lucrat prima dată ca librar, dar nu într-o librărie, ci într-un chioșc în fața Librăriei Universității din Cluj. Am lucrat aproape doi ani, până într-o iarnă, când am făcut de câteva ori pneumonie și m-a certat un doctor că iarăși mă vede pe acolo. Mi-a zis: băi, tu vrei să te omori, ești sinucigaș? Mi-a zis să-mi dau demisia și să nu mă mai prindă pe aici. După aia m-am angajat portar la căminele studențești. Acolo m-am dus cu gândul că am timp să citesc. Dar nu prea avea acum, pentru că se întâmplau multe - de la agresiuni, tot felul de situații, gălăgie.

Și atunci lucram cu un coleg pe tură, noaptea. Haiduc, avea vreo 50 și ceva de ani. Când nimeream pe tură, nu mă lăsa să stau acolo, mă trimitea în sala de lectură. După 24 de ore de muncă, noi ieșeam din tură la 6:00 dimineața. El era navetist dintr-un sat și avea obiceiul să mergem și să bem și noi o bere undeva. Eram exact clișeul ăla - la 6 și ceva dimineața, toată lumea merge la muncă și îi vezi pe doi care merg în stație și beau. Ce îmi zicea: câți dintre ei se uită la noi și zic că ăsta bătrân îl strică pe ăsta tânăr?

Într-o zi, când vorbeam și mă tot întreba de ce lucrez, iar o bere s-a făcut două-trei beri, a pus mâna pe telefon și a sunat-o pe maică-mea. Nu știu ce i-a zis, dar i-a convins pe ai mei ca să facă ei efortul un an de zile - eu eram anul trei, pe final de studii - ca să mă susțină financiar și eu să nu mai fiu nevoit să lucrez, ca să mă pot concentra pe facultate. După discuția aia, m-a sunat maică-mea, într-o lună mi-am încheiat contractul și m-am concentrat pe studiu, după un semestru am prins și bursă. Se vedea că e o direcție și după aia am tot avut burse.

Ai mei aveau o anumită neîncredere justificată în mine. N-am fost cel mai cuminte copil care învață întruna; se gândeau că trebuie să mai și muncesc, că vedeau în asta o disciplină nu doar niște bani. Erau frecvente situațiile în care după un an-doi părinții aflau că copilul n-a trecut niciun examen.

Poate societatea, statul schimba ceva în acest sens, astfel ca un absolvent de liceu când ajunge la facultate să se poată concentra asupra studiilor mai mult decât pe plata chiriei?

Sunt complet de acord aici. E necesar să se construiască locuințe pentru tineri, mai multe cămine pentru studenți. Mă gândesc inclusiv la tineri când termină facultatea; atunci se pierd mulți. Să fie un program de locuințe sociale sau, cum se cheamă în Occident, *Affordable House*: indiferent că e construit de primărie, de consiliul județean, de guvern, să fie locuințe accesibile pentru cineva din categoria asta. După care anumite programe de burse. Sunt acum burse tot mai mari, dar încă e nevoie (...)

„CUM AR FI CA TOATE SATELE SĂ FIE ÎMPÂNZITE DE ATELIERE CREATIVE, ȘCOLI DE VARĂ...”

Apropo de accesul la cultură, la educație. Într-un [articol](#) mai vechi atrăgeați atenția asupra importanței care trebuie acordată accesului la cultură mai degrabă, și că e contraproductiv și nedrept ca populația să fie blamată permanent că preferă televizorul, internetul și festivalurile gratuite organizate de autorități. Din observațiile pe care le aveți pe axa mediul rural – mediul academic etc., se încearcă în ultimii ani ca acest acces să fie mai facil, mai „accesibil”?

Doar izolat, dar din păcate lipsește un program național. Am participat la ședințe de consultări la Ministerul Culturii în care se vorbea despre asta, dar nu știu să se fi concretizat în ceva semnificativ. A fost la un moment dat o linie PNRR și la AFCN pentru mediul rural, dar sunt „proiectele”. Proiectele alea sunt foarte bune. Eu așa mi-am făcut expertiza și am văzut ce impact pot să aibă ele. La Telciu, pe lângă școala de vară, erau ateliere pentru copiii din sat, care se întindeau de la 10 zile la toată vara: cursuri gratuite de limbă engleză, făceau ateliere de film documentar etc. Îmi dau seama ce impact poate avea asupra lor și copiii veneau. Dar acelea sunt proiecte, l-ai făcut și s-a terminat.

Cât am locuit în Salaj, am făcut un proiect de genul acesta într-un alt sat: la fel, era nebunie, veneau copiii, dar era doar vara. Mă gândeam cum ar fi să fie ceva permanent, pentru că nu e atât de greu. E o problemă, că lumea își imaginează că e nevoie de nu știu câte resurse. În primul rând, în multe localități încă mai există cămine culturale, unele chiar s-au renovat, chiar dacă prost, nu contează; dar dacă nu ai un program constant și personal, că aici se blochează tot. Trebuie să angajezi oameni și să oferi lucrurile acestea - ateliere de pictură, de film, de orice, nu doar dansuri populare, pentru că ruralul e redus la producător și consumator de muzică populară. E foarte bine să fie și alea, dar nu atât, pentru că la un moment dat îi face pe tinerii de acolo să internalizeze un anumit fel de stigmat și un anumit complex de inferioritate, de genul „eu îs de la țară, cam atâta pot”.

Am observat că există rețea instituțională în teritoriu, problema e cum e folosită. Ai centrele județene de cultură de multe ori. N-am documentat cum e la Sibiu, dar la Sălaj, la Bistrița-Năsăud, de exemplu, o mare parte din personal au de a face cu dansurile populare și cu muzica populară. Cum ar fi să ai mai mulți angajați absolvenți de Arte Plastice, de Actorie și cum ar fi să ai parteneriate cu facultățile, cu universitățile de arte și să organizezi vara o rețea întreagă în care tu să dai rezidențe, să vină studenții în practică și să lucreze; toate satele cumva să fie împânzite de astfel de activități. În care, desigur, acei studenți să fie plătiți, că este și problema asta cu „voluntariatul neplătit”; le dai niște bani.

Pe mine m-a impresionat că în foarte multe cazuri copiii din familii sărace sunt cel mai mult prezenți. Poate au un tată violent acasă sau pe care îi văd profesorii la școală nedormiți. Ei se duc, pentru că evită să ajungă acasă, profită de spațiile alea unde și-ar putea face temele, unde ar putea să se uite la desene animate etc., și acasă se duc că trebuie într-un final.

Vorbeam la un moment dat, după aceste alegeri, că trebuie să ne gândim ce vrem să facem cu țara asta pe termen lung, și că unica soluție e educația. Întrebarea care apărea era: cine s-o facă?

Păi, cine s-o facă? Asta ar trebui să o facă guvernul în primul rând, dar nu doar guvernul. E nevoie de un plan național și povestea asta trebuie să înceapă cu finanțarea educației, finanțarea culturii. După care vin instituțiile locale, care au un rol foarte important și contează în primul rând și ce resurse umane au acolo și ce viziune asumă. Educația e cel mai important ascensor social pe care îl au la dispoziție oamenii.

Noi vorbim de egalitate de șanse, dar nu există această egalitate. Adică cineva care s-a născut într-un cătun, nu mai zic de cineva care s-a născut la Pata Rât în Cluj, ce șanse are copilul ăla care în primul rând putea că n-are unde să se spele? Ce șanse are el la educație?

E o problemă despre care putem vorbi ore întregi. Un alt aspect e că s-a decredibilizat ideea asta că educația e un ascensor social. Cei mai mulți colegi ai mei, chiar dacă erau oameni foarte capabili, ar fi putut face o facultate, au fost foarte grăbiți și uneori presați de considerente materiale să aleagă migrația, calea străinătății, pentru că au vrut lucruri banale: să-și poată face o casă, de exemplu. E foarte greu să-i spui cuiva să aleagă calea educației, care e mai lungă, mai grea și de multe ori te duci într-o profesie prost plătită, când există scurtăturile: una poate fi străinătatea, alta poate fi infracționalitatea.

Și atunci când noi avem un model cultural în care tinerii sunt bombardați cu succesul văzut material, consum ostentativ, ce mașină ai, e foarte greu să spui că e important să mergi la școală, e important să citești. Cel mai bun simptom pentru asta e muzica trap, care ne arată

din plin care sunt valorile care cumva guvernează la nivel de generație tânără. Și nici măcar nu-i poți blama, că aia nu e o cauză, e un simptom.

„TRĂIM ACUM O EPOCĂ DE PROLIFERARE A MULTOR CREDINȚE MAGICE, MAGICO-RELIGIOASE, NEW AGE, SPIRITUALISME”

În acest an ați lansat o carte la Sibiu care a încununat cercetarea dvs. ca doctorand: „Molitve, cetanii și afurisenii. Preotul în lumea țărănească a românilor ardeleni (sec. XVIII-XIX)”. Câte exemplare s-au vândut?

Două sute și ceva de exemplare. Din păcate, mai puțin decât mă așteptam.

Viața țăranilor în Transilvania este interesantă, nemaivorbind de religiozitatea lor, de modul în care au perceput și au trăit creștinismul: e un subiect fascinant; cred că datorită acestui volum putem înțelege inclusiv cum îl percep și îl trăiesc în prezent.

Pe scurt, arătați „relația” dintre religie și magie sau, mai degrabă spus, punctele de tangență ale acestora și spuneți că preoții au contribuit „într-o măsură semnificativă la perpetuarea unor practici și credințe magico-religioase aflate fie la liziera religiei oficiale, fie chiar în afară”. Având în vedere că religia s-a disociat puternic de magie/tradiții inventate, cum a fost posibilă totuși această asociere dintre două elemente prin esență antagoniste?

În primul rând, creștinismul, ortodoxia, prin anumite ritualuri pe care le are și anumite dogme vede magia ca fiind ceva real, ceva posibil. Adică avem dezlegări, avem rugăciuni pentru combaterea farmecelor, pe când în gândirea rațională modernă, conform principiilor științifice, magia e redusă la ceva iluzoriu, la o superstiție. Faptul că admite realitatea, că are mijloacele prin care poate combate efectele unui act vrăjitoresc. Asta mi se pare că e un prim aspect.

După care, dacă vorbim de preoți care au contribuit, sunt acele practici pe care Biserica le cataloghează ca magie sau vrăjitorie și le condamnă, dar pe care unii preoți le practică. Aș da ca prim exemplu deschiderea cărții. Dacă punem pe Google și căutăm „preot deschiderea cărții”, o să găsim o grămadă de ocurențe. E vorba de bibliomanție - o practică magică care aduce foarte multă autoritate preotului și îi creează faimă, vin oameni din toate părțile și pe care Biserica, chiar dacă o condamnă oficial și o cataloghează drept vrăjitorie, o tolerează.

Tolerarea poate fi din mai multe motive: de multe ori se datorează faptului că astfel de preoți creează foarte multă efervescență religioasă în jurul lor și readuc oamenii înapoi la biserică, la credință, îi mai mustră etc. Plus că ei de multe ori, direct sau indirect, creează întregi rețele de preoți: bibliomanția e și o formă de diagnosticare, că omul se duce cu o boală, un necaz la preot și el deschide cartea și leacurile pe care le recomandă sunt din arsenalul bisericii - ține post, du-te la popă să-ți faci aia, liturghie, să-ți citească etc. Și de multe ori practic îi trimite la alții, că nu are timp el să performeze tot timpul.

Mai e un aspect: în Teologie, în tradiția creștină, există figura preotului clarvăzător și darul clarviziunii. Ce vreau să zic e că de multe ori se pune problema - dacă acel preot chiar are un

dar? Cumva, Biserica își arogă rezerva asta și vedem o întreagă tradiție patristică în acest sens. Astfel, din perspectiva bisericii există o anumită rețineră: poate nu e neapărat șarlatan, poate nu e neapărat magie, poate Dumnezeu chiar îi arată ceva și atunci ambiguitatea asta a poziției bisericii a justificat cumva (tolerarea acestor practici – n.n.). Pe când în lumea occidentală reprimarea unor astfel de practici și credințe a fost mult mai brutală.

Dar asta se întâmplă inclusiv la nivel de societate, pentru că e ușor să aruncăm totul doar pe biserică. Sunt foarte mulți oameni nereligioși care subscriu unei dogme. E o anumită nevoie de sacru pe care oamenii o au și aceasta s-a reactivat în ultimii ani. E un tablou mult mai complicat. Trăim acum o epocă de proliferare a multor credințe magice, magico-religioase, new age, spiritualisme. Adică vedem peste tot. Biserica e pe o scenă care e tare aglomerată; sunt tot felul de vindecători, de clarvăzători.

În primul capitol criticați istoriografia românească în ceea ce privește relatarea relației preot-societate (religie-societate), care reduce rolul preotului la cel de „intelectual care luptă pentru identitatea națională și pentru educarea țăranilor”. Ca o lămurire - vreți să spuneți că nu a fost așa sau nu a fost exclusiv așa?

Nu a fost exclusiv așa. Asta vreau să spun.

Totodată, spuneți că preotul lupta pentru „păstrarea sufletelor țăranilor intacte în fața iluminismului/modernității”. Nu e un pic de contradicție aici: pe de o parte, luptau pentru educarea țăranilor, iar pe de alta - pentru păstrarea sufletelor lor intacte în fața modernității?

Ba da, asta încerc să scot în față, niște paradoxuri, niște contradicții. În primul rând, le vedem în istoriografie. Evidențiez contradicția lui Iorga, care la un moment dat îl laudă pe un mitropolit pentru că a tipărit cărți și pe altul îl laudă că a refuzat să tipărească cărți în limba română. Se interpreta la final de secol XIX într-o grilă naționalistă: faptul că la noi primele cărți de cult s-au tipărit ca presiune dinspre administrația maghiară a fost văzut ca o strategie de deznaționalizare; aia era o strategie de catehizare și, da, convertire la calvinism. Dar efectul benefic, că ne convine, că nu ne convine, a fost, în sensul în care a crescut timid alfabetizarea, au început să apară tipărituri în limba română. Deci, cumva asta încerc să scot în evidență.

Dar, ca să mă concentrez mai ales pe a doua jumătate a secolului XIX, preotul devine un agent al emancipării în sens de modernizare, de construire a identității naționale, de conștientizare a ei. Dar în același timp vedem în epocă aceste dispute: erau preoți care erau foarte conservatori atunci - opoziția la trecerea la alfabetul latin sau multe altele. Încerc să arăt că nu a fost o evoluție unitară, standard, epoca a fost plină de contradicții.

În Biserica greco-catolică, la un moment dat, apare un conflict între generațiile de preoți: cei care au parte de o școlarizare mai lungă și mai consistentă încep un fel de război cultural cu preoții din generația anterioară care erau școliți câteva săptămâni la protopopiat și îi cataloghează ca fiind superstițioși. Deci, e o epocă cu foarte multe transformări. O vedem în Biserica Ortodoxă până la Andrei Șaguna. Nu a existat un sistem de educație serios, riguros pentru formarea preoților ortodocși. Una e să școlești pe cineva o lună și alta e să școlești 2-3 ani. Apar astfel fracturile între generații.

Preotul trecea printr-o perioadă de școală și, dincolo de formația lui teologică mult mai consistentă, automat formația lui însemna și o anumită raportare critică față de anumite credințe și practici populare pe care generația anterioară, de multe ori fiind chiar taică-sau sau bunicul, subscria că „așa e de când lumea”, „așa a lăsat Dumnezeu”. Ei sunt mult mai la curent cu ce înseamnă ideologiile epocii, încep să citească; educația de care au ei parte trece dincolo de educația teologică, încep să citească despre liberalism, despre naționalism, despre socialism unii. Intră într-un cu totul alt orizont cultural. E o confruntare acolo foarte complexă. Eu o prezint schematic și scot în evidență câteva aspecte, dar e ceva care merită explorat; în istoriografie se profilează așa o imagine: ai preotul țăran integrat în orizontul cultural al țăranimii, în sensul în care crede și el în aceleași rânduiri și le face în continuare, brusc se face școala și se transformă într-un Popa Tanda, care transformă comunitatea și mobilizează oamenii.

Eu vreau să spun că lucrurile au fost mult mai amestecate și mai contradictorii. Din corespondența lui Șaguna aflăm că una dintre marile probleme cu care se confruntă el sunt anumite clanuri de preoți - în sensul că efectiv erau dinastii, pentru că era obiceiul transmiterii funcției din tată în fiu și erau foarte influenți. Am zis „clanuri” pentru că de multe ori sunt situații de violență. Și Șaguna are dificultăți să impună controlul în anumite zone. Apoi a fost o rezistență foarte mare din partea populației în a se trece la modelul acesta în care fiul preotului rămâne la biserică. Tot secolul XIX e plin, inclusiv secolul XX. Sunt revolte ale comunității care țin la faptul că ei au dreptul să-și aleagă preot, să nu le mai fie numit.

În prezent, există categoria de preoți tineri, pe care o văd de multe ori: foarte școliți și de multe ori sunt mult mai stricți în sens doctrinar decât alții din generații mai vechi și asta o vezi când te duci să te spovedești. Vedem în confruntarea pe care o au în anumite parohii că încep să elimine sau încearcă să dea la o parte din anumite practici și credințe locale pe care generațiile anterioare le-au tolerat.

Ca să dau un exemplu: bocitoarele. Știu un caz într-o localitate în care e un preot tânăr venit și nu mai lasă bocitoarele să vină la înmormântare. E o situație complicată acolo, pentru că femeile în vârstă consideră că-i parte din rânduială și atunci mortul nu e înmormântat „cum trebuie”. Și e o tensiune. Preotul le spune că nu are nimic de-a face cu dogma. Adică dacă acum sunt multe, imaginați-vă ce putea fi în secolul XIX, când veneau o grămadă de modificări. Multe modificări veneau pe filială imperială, de aceea spun că preotul era un agent al modernizării, dar nu neapărat că adera la acel proces de modernizare, ci Biserica era subordonată administrației imperiale; de la administrație venea o directivă care trebuia citită în biserică. Cel mai bine vedem asta în problema privind eliminarea sărbătorilor: calendarul care era le dădea foarte multe zile de odihnă oamenilor și biserica a fost presată să ajute statul să implementeze. Aici e o poveste mai complicată, cu capitalismul care extinde timpul de lucru și care începe să ia controlul timpului. De multe ori preoții erau obligați ca ei să fie propriul exemplu și să meargă să lucreze în anumite zile care până mai ieri erau considerate sărbători.

Chiar și acum, îmi amintesc de copilăria mea, sunt oameni care nu fac fân de Sfântul Ilie: vorbim de anii 90-2000.

Dacă nu greșesc, ați avut în gând să deveniți preot.

Da.

Dacă ați fi făcut acest pas, credeți că v-ați fi lăsat și dvs. influențat de „religia țărănească”, așa cum numiți conceptul analizat în carte?

Complicată întrebare. Interesul pentru preoție ținea de perioada gimnaziului, când am cântat trei ani în strana bisericii din sat. După aceea, mi-a trecut. Gândindu-mă la cum mă știu pe mine - asum o etichetă care mi-a fost lipită mai de mult timp, că am o sensibilitate populistă; încerc să înțeleg oamenii înainte de a-i judeca – probabil că da. Mă gândesc că și în munca mea de teren, când am interacționat cu preoți sau figuri monahale cei care erau mai autoritari nu m-au prea încântat.

În schimb cei care m-au provocat intelectual au fost preoți care erau mai lejeri. Îmi amintesc de un călugăr la o mănăstire, când după discuție a desfăcut seara o bere: era stareț acolo. Era exact clișeul acela - grăsuț, uns la gură, îi plăcea să facă mâncare și nu era foarte sofisticat intelectual, ca să zic așa. Dar mi-a făcut niște observații, pentru că eu eram cumva mai înclinat în a judeca: am intrat acolo și am zis ce-i cu icoanele astea catolice aici, pentru că totuși suntem într-o mănăstire ortodoxă? Voiam să provoc. Și el m-a luat repede și mi-a spus: crezi că Dumnezeu face vreo diferență? Apoi mi-a arătat geamurile termopane și mi-a spus că le-au pus un pocăit. M-a fascinat abordarea: a avut o întreagă teorie pe care a construit-o și cumva îi blama pe cei care judecă foarte mult, el spunând că nu e el cel care trebuie să facă asta, el trebuie să înțeleagă și să ajute oamenii.

Apoi tot el s-a pomenit într-o situație, când în acel sat niște tineri s-au bătut, iar ca răzbunare unul l-a înjunghiat pe altul. S-au dus părinții celui mort, care puneau presiune pe el ca să facă slujbă să-l omoare pe celălalt. Preotul evident a refuzat să facă toate acestea și trebuia să țină predica la înmormântare. Era o tensiune foarte mare în comunitate. Singura chestie pe care a făcut-o el acolo s-a dus și a zis „Ta-tăl nos-tru...” rar, apăsător și s-a oprit la „Și ne iartă nouă greșelile noastre precum și noi iertăm greșiților noștri”. A repetat, s-a uitat la oameni și a început să vorbească despre acest lucru. Acest tip de abordare arată și forța pe care ar putea să o aibă preoții într-un sens benefic în societate, în sensul de a aplană un conflict.

Sau un caz cu un preot din Moldova, care a făcut un gest spectaculos la înmormântarea unui sinucigaș, despre care știm că nu se face asta de către biserică și cei care comit gestul acesta sunt cumva considerați ca damnați. El în primul rând că a acceptat să se ducă și să facă o rugăciune acolo, iar când a venit vorba despre cine e de vină a răspuns că el, așa a început. M-a impresionat modul acesta în care a pus problema, de a nu judeca, pentru că nu știi exact ce e în spatele unei situații și cât e de complex.

M-au fascinat figurile acestea care pacifică, care înțeleg, nu cruciații. Am avut oroare când am văzut în anumite mănăstiri prin Buzău, prin Neamț liste cu cine n-are voie să intre. Erau pocăiți sau oameni care trăiau în concubinaj; acea strictețe, habotnicie.

În cazul meu, asta zic, probabil aș fi fost într-o zonă mai lejeră.

Cum vedeți influențele acestei religiozității „țărănești” față de cea „oficială” în prezent? Credeți că preotul de azi are mai multă „libertate”, să-i spunem așa, în a sluji conform canoanelor, în a respinge „regulile” născocite de oameni?

Cred că depinde de comunitate. Sunt comunități în care presiunea lor e foarte mare asupra preotului și preotul sfârșește prin a se conforma. Sunt altele în care, dimpotrivă, e un preot foarte determinat.

Dacă e o parohie săracă, oamenii sunt mai conformiști, se bucură că vine cineva și le face o slujbă. Dacă ai o parohie bogată pe care se bat preoții, se dau șpăgi ca să se prindă parohia aia, acolo comunitatea e mult mai puternică și pune presiune, adică nu acceptă foarte ușor schimbările sau dimpotrivă, poate reacționa. Cunosced personal un caz unde au reacționat ferm la abuzuri, l-au scos de barbă din biserică pe un preot care a încercat să abuzeze sexual de niște femei, dar asta era anii 90.

(...) Controlul mai strict cred că vine pe linie ierarhică, nu dinspre comunitate. Comunitatea poate fi uneori mai categorică, alteori se adaptează; dacă un preot nu vrea să le facă un lucru, oamenii se duc la cel care le face. Există un anumit tip de flexibilitate și pragmatism al religiozității țărănești. Oamenii încearcă de toate: se duc și până la yoghini.

Și aici depinde deja de capacitatea și de modul preotului de a comunica ca să-i atragă pe oameni să renunțe la „magie” și să se întoarcă cu față mai mult spre creștinismul „corect”.

Cumva da. Pe de altă parte, sunt probleme în interiorul bisericii, când vine vorba de o anumită strictete sau de abordare de genul acesta. Preoți care sunt tolerați pentru tot felul de lucruri pe care le fac, care sunt magie, vrăjitorie, sunt lăsați să le facă. Nu mai zicem de anumite particularități care țin de o anumită zonă etnografică: nordul Ardealului a fost preponderent greco-catolic. Sunt preoți care vin și sunt atât de zeloși, încât îndepărtează pictura din interiorul bisericii pentru că nu e ortodoxă sau fac tot felul de modificări. Îmi vine să-i spun că e un anumit tip de centralism și un anumit tip de standardizare, care are și consecințe asupra patrimoniului, pe care oamenii de multe ori îl pot respinge.

„SE PIRATEAZĂ LA GREU PESTE TOT”

Legat de ce vorbeam mai devreme, de educație, mai este un subiect interesant pe care l-ați abordat într-un articol din [Scena9](#), dar și recent, în cel mai nou număr al revistei Transilvania – pirateria în mediul academic. „Să facem știința accesibilă”, punctați dvs., ca soluție la revolta pe care ne-o creează periodic „analfabetismul funcțional”. Cât ne vom mai plânge de „analfabetism funcțional”?

Cred că e o problemă de care o să ne plângem constant. Pe lângă faptul că avem, cum ziceam, un acces fără precedent la informații, la surse de educare, la orice, mai e un paradox: ceea ce înseamnă publicații științifice și resurse academice sunt foarte scumpe. Presiunea asta o duc în special instituțiile. Ca bibliotecă, noi plătim: ca să punem acces la viitorii medici, la viitorii ingineri materiale, trebuie să plătim niște costuri foarte mari la abonamente la bazele de date. Asta pentru că e un sistem care cumva trebuie regândit și există o mișcare în sensul acesta - se tot implementează filozofia „open acces” în ceea ce înseamnă producția științifică. Producția științifică de cele mai multe ori și în cea mai mare parte e făcută cu bani publici. Trebuie cumva ca rezultatele să fie accesibile cetățenilor gratis. Și sistemul acesta e implementat recent, pentru că înainte probabil s-a întâmplat să cauți ceva și să-ți ceară 30 sau 40 de euro pentru un articol.

Se extrag niște rente foarte mari din ceea ce înseamnă cunoaștere științifică, producție științifică. Acuma costurile le-au preluat instituțiile, care fac abonamente. Nu mai plătește cititorul, plătește autorul ca să fie publicat. Dar profitul se duce la niște companii care sunt

efectiv niște intermediari; statul finanțează cercetarea, salariul, deplasările, ceilalți oferă ceva, după care vând la un preț foarte mare sau plătesc ca să fie publicat.

Ce vreau eu să zic e că noi avem gratuit o grămadă de informații sau conținut care nu e întotdeauna relevant și lucrurile foarte relevante rămân deseori inaccesibile. Mă refer mai ales la discipline unde actualitatea e foarte importantă - în Medicină, de exemplu, unde ai nevoie să ai acces la materiale apărute acum o lună, acelea trebuie să fie gratuite, să ne putem forma specialiștii, că e esențial. Și aici un rol important îl joacă bibliotecile. Colegii din Germania, de exemplu, au boicotat companii mari care cereau efectiv niște prețuri obscene pe resurse și efectiv au refuzat să mai facă abonamente la ei.

Teoria mea e că pirateria a fost o reacție.

Dar acum mai există piraterie?

Da, există, categoric. Nu doar în România sau la periferie se piratează, se piratează la greu în SUA, în UK, peste tot. E o problemă care obligă la regândirea sistemului. Eu înțeleg că cei care se ocupă, publisher-ii, trebuie să obțină și ei un profit din asta, dar despre ce marjă vorbim? În articolul pe care l-am scris arăt că marii publisheri au niște marje de profit cu care intră lângă Microsoft, Coca Cola etc. Sunt concluziile unor studii, analize serioase făcute de cercetători din Occident.

Dar asta e o problemă care dacă nu se pornește din marile centre, noi, aici, în preferire, n-avem nicio șansă.

Acuma ce citiți dumneavoastră?

Citesc cartea lui Antony Beevor, despre războiul civil din Rusia în contextul revoluției bolșevice („Rusia. Revoluție și război civil 1917-1921” – n.n.). Și beletristică citesc Graham Green „Puterea și gloria”. Eu, de regulă, le alternez.

Știi că lucrezi la o nouă cercetare, spuneți-ne vă rog și nouă despre ce e vorba.

Coordonez ca manager executiv un proiect de cercetare care analizează conflictele de mediu. Directoarea de proiect e colega Irina Velicu. Proiectul abordează patru conflicte de mediu: minerit, despăduriri, gestionare a deșeurilor și acapararea terenurilor agricole și modul în care afectează diverse comunități. Am încheiat deja prima etapă de culegere de date primare și am început să scriem articole.

Din ce zone ați cules date?

Din mai multe locații: Roșia Montană, Sălătrucu și Câmpulung Muscel (Argeș), Băicoi (Prahova), precum și zona Valea Hârtibaciului (Sibiu).

Ne recomandați o carte pentru această perioadă?

Recomand o carte ce ne îndeamnă la reflexie: Ian Kershaw – „Drumul spre iad”. E o lucrare de istorie, care analizează cum a pornit și s-a desfășurat Primul Război Mondial, lucrare pe care o consider fundamentală.

Ce contează cu adevărat în viață?

Oamenii.

Vă mulțumim pentru interviu.